UOT: 930.85.
KBT: 63.3
MJ № 190

Milli Mücadele'de Amasya'nın Tercih Edilme Nedenleri ve Amasya Tamimine Giden Süreç

Girayalp Karakuş[*]

Özet. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra yaşanan süreçte İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok yeri İtilaf Devletleri tarafından işgal edildi. İşgallere bir süre sessiz kalan Türk halkı, İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi ile üzerindeki ölü toprağını üzerinden attı ve yurdun çeşitli yerlerinde bu işgalleri protesto eden mitinglere katıldı. Bu arada Osmanlı bürokrat ve aydınlarında çeşitli büyük ülkelerin mandalığını kabul eden fikirler de vardı. Ancak başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Ali Fuat Cebesoy Paşa gibi vatansever subaylar Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'yi başlatma yollarını aradılar. Milli Mücadele, Anadolu'nun hangi ilinden başlamalı emin değildiler. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve diğer vatansever Türk subayları Milli Mücadele'nin başlatılacağı yer olarak Amasya'yı uygun gördüler. Çalışmanın amacı; Milli Mücadele'de Amasya Tamimine giden süreç, bu tamimin önemi ve Amasya'nın tercih edilme nedenlerini ortaya koyabilmektir. Makalede bilgileri aktarabilmek için literatür taraması yapıldı ve bu konuyla ilgili kitaplar, makaleler ve bilimsel tezler okunarak okuyucuya aktarılmaya çalışıldı. Çalışmanın hedefi ise Amasya Tamimine giden süreçte Amasya halkının vatansever ve ülke sorunlarına yönelik sağduyulu yaklaşımını okuyucuya sunabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Amasya Tamimi, Amasya Halkı, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Amasya

1.Giriş

Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Ordu Müfettişi olarak atanana kadar İstanbul'da beş ay kalmıştır. Bu süre zarfında ülkenin kurtuluşu için bazı

[*] Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; Türkiye Cumhuriyeti
E-mail: girayalp71@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-6240-5490
Makaleye referans: Karakuş, G. [2023]. Milli Mücadele'de Amasya'nın Tercih Edilme Nedenleri ve Amasya Tamimine Giden Süreç. *"Metafizika" jurnalı, 6*(4), səh.109-126.

Məqalənin tarixçəsi:
Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21.09.2023
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 23.10.2023
Çapa qəbul edilmişdir: 01.12.2023

görüşmeler gerçekleştirdi. 30 Nisan 1919 tarihinde ise padişahın iradesiyle IX. Ordu Müfettişliğine atanarak Anadolu'ya gönderildi [Türkmen, 2021: 2711].

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığında ilgilendiği iki konu vardı: Birincisi: *"Müdafaa-i Hukukve Redd-i İlhak cemiyetleri ile ilişki kurabilmek",* İkincisi ise *"Pontus çetelerinin terör ortamına çözüm bulabilmek"* [Özcan, 2013: 69-82]. Pontus çeteleri tarihi emellerini gerçekleştirmek için Amasya'yı merkez kabul etmişti dolayısıyla Amasya'da yoğun bir faaliyet gösteriyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Pontusçu çetelere büyük destek verdiler [Özcan, 2013: 69-82]. Özellikle Merzifon Amerikan Koleji, Pontusçu çetelerin lojistik destek aldıkları bir karargâh hâline geldi. Pontus çeteleri Amasya, Tokat ve çevresinde şiddet faaliyetleri yürütüyor ancak Müslüman halk meşru müdafaa yapmak istediğinde büyük devletleri kendilerine zulüm ediliyor gerekçesiyle işgale davet ediyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığında ülkedeki genel vaziyeti "Nutuk" adlı eserinde şöyle tarif ediyor:

"Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdettin, soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razı. Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta…" [Atatürk, 2011: 1].

Mustafa Kemal Paşa'nın anlattığı üzere ülkenin genel vaziyeti oldukça ağırdı. Ülkenin pek çok yeri İtilaf güçlerinin kontrolü altına girmişti [Demirci, 2010: 7]. *Amasya ve Tokat gibi işgal edilmeyen yerler ise her an işgal edilmeye hazır durumda idi.*

Azınlıkların kurdukları cemiyetler ülkede zararlı faaliyetler yürüttüler. İstanbul Patrikhanesinde "Mavri Mira" adlı kurul oluşturuldu ve bu kurul doğrudan Venizelos'tan emir aldı. "Yunan Konsolosluğu ve İstanbul Patrikhanesi" de silah deposu vazifesi görüyordu. Özellikle Samsun ve Amasya'da zararlı faaliyetlere girişen Rumların arkasındaki kişi ise Amasya ve Samsun yöresi Metropoliti Germanos idi. Bu çeteler silahlı eylem, miting

ve yardım kampanyası adı altında örgütlerine finansal destek sağlıyorlardı [Demirci, 2010: 8]. *Pontus çeteleri de gücünü bu oluşumlardan alıyordu.*

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a gittikten sonra durumu bizzat gözlemlemiştir. İstanbul'dan bazı tedbirler alınmasını istemiştir. Örneğin; Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa talebi üzerine Samsun ve Amasya'da asayişin temini için jandarma kuvvetlerine takviye yapılmasını ve komitelerin takibinde görev yapanlara örtülü ödenekten para gönderilmesini talep etmiştir.

"Yeniden efrâdın celb ve teslîhi keyfiyeti hasbe'l-hâl şâyân-ı nazar olup ancak jandarma ma'âşât ve muhassasâtı ahîren tezyîd olunarak âdetâ jandarma kaydına rağbetde tehâlükü mûcib olacak dereceye iblâğ edilmesine ve vatanımızın muhâfaza ve müdâfa'âsı için bezl-i cân ü mâl edileceğine dâir esâsen her tarafdan ve her sınıf efrâd ve tebe'a-i Osmaniye'den tezâhü- rât-ı mütemâdiye ve mütetâbi'ada bulunulduğu şu sırada devletin hâlen muhtâc olduğu jandarmaya kayd keyfiyetinin de bir vazîfe-i vataniye îfâsından ibâret olduğunun îcâb eden mahallerde ahâliye hüsn-i suretle ifhâmı te'mîn-i maksada hâdim olacağına binâen cihet-i mülkiye ve askeriyece ona göre tedâbîr ve teşebbüsât-ı lâzımenin îfâsıyla îcâbı mikdâr jandarmanın kayd ve istihdâmı esbâbının istikmâli husûsunun Dâhiliye ve Harbiye Nezâretleri'ne iş'ârı ve paşa-yı mûmâ-ileyhe bu yolda cevâb i'tâsı tezekkür kılındı." [BOA, MV: 215/132].

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a olağanüstü yetkiler ile geldiğinde Samsun İngilizlerin işgali altında idi. İngilizler, 9 Mart 1919 tarihinde Samsun'a 200 kişilik bir müfreze yollamış ve şehri işgal etmişti. Bu müfrezenin bir bölümü ise Merzifon'a işgal için gönderildi [Özcan, 2014: 123-136]. *Bu vaziyet üzerine Samsun'da fazla bir şey yapamayacağını anlayan Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da 6 gün kaldı ve Havza'ya geçti. Havza'daki faaliyetlerinden dolayı 8 Haziran'da İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin daha da sert tutum sergileyeceğini düşündüğünden dolayı daha güvenli ve daha çok insana ulaşabileceği bir yere gitmek istedi* [Özcan, 2014: 123-136]. *O yer: "Amasya" idi.*

İşgaller Sonrası Amasya'nın Durumu

Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini feshetti. Ancak bu teşekkül yurdun her yanında temsilcisi olan bir örgüttü. İttihatçılara bağlı hareket eden Karakol Cemiyeti Anadolu'nun pek çok yerinde işgallere direnişi örgütledi. Amasya'da İttihatçılar ile Hürriyet ve İtilaf Partisi çekişme hâlinde idi. Amasya halkı ise sağduyulu hareket ederek particiliğin bu zor dönemlerde doğru olmadığına inanıyordu [Demirci, 2010: 51-53].

Amasya ve çevresi Rum Pontusçuları'nın tehdidi altında idi. Amerika ve İngiltere'de bu çetelere destek vermekteydi. Amasya halkı ülkenin zor durumda olduğunu idrak edebiliyordu. Amasya halkının işgalciler ile ilk çatışması Merzifon'a İngiliz bayrağı çekilme hadisesi ile başladı. 15 Mart 1919'da İngiliz askerleri Merzifon'a girdiler. Merzifon'daki Rum ve Ermeni heyeti işgalcileri karşıladı. Amerikan Anadolu Koleji karargâh hâline geldi. Mondros Mütarekesinin 6. Maddesine göre hapishanede bulunan Ermeni ve Rumlar serbest bırakıldı. Merzifon'da Türk bayrağının indirilmesine halk tepki gösterdi. Bu protesto karşısında İngilizler geri adım atmak zorunda kaldı [Menç, 2007: 20-21]. *İngiliz İşgal Kuvvetleri, Türk idareciler üzerinde baskı kurdular. Geçmişte yaşanan olaylar nedeniyle Rum ve Ermenilerden oluşan Tehcir Soruşturma Komisyonu kuruldu. Ermeni Tehcirinde İngilizler tarafından suçlu olarak görülen Belediye Reisi Delihasanzade Hüseyin Bey ile Salihbeyzade Hüseyin Bey tutuklandılar* [Menç, 2007: 22].

Bölgedeki asayişsizliği Mustafa Kemal Paşa şöyle raporlamıştır:

"Seferberliğin başlangıcında liva dâhilinde, özellikle asker kaçaklarından ve Müslüman, Rum, Ermeni gibi unsurlardan ayrı ayrı oluşan bir takım çeteler, adi hırsızlıkla ara sıra da öldürmelerle meşgul olmuştur." [Evsile, 1998: 70-83; Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri, 1982: 30-32].

Anadolu'nun bazı bölgelerinin işgal edilmesi üzerine, halkın tepkisini ölçmek isteyen İngilizler, Hacı Hafız Tevfik Efendi İngilizleri sert biçimde uyarmıştır. İngilizler bu tavrı, İngiliz İstihbarat Servisinden bir subay şöyle raporlamıştır:

"Tahkik Komisyonlarımızın beldesine girmesini istemeyen ve icap ederse, halkın silahlandırılarak üzerimize saldıracağı haberini gönderip mümessillerimizi kabul etmeyen sarıklılardan birisidir" [Menç, 2007: 25].

İşgalci İngilizler ile Amasya halkının karşı karşıya geldiği ikinci olay ise Saat Kulesi'ne İngiliz bayrağı asılması ile gerçekleşti. Mayıs ayları sonlarına doğru şehre İngiliz temsilcisi Solter gelir. Hükümet Köprüsü üzerinde bulunan Komiser İsmail Kesim'e Mutasarrıf Sırrı Bey'i sorar ve Onu Malta'ya sürgün göndereceğini söyleyerek Saat Kulesi'ne İngiliz bayrağı asar. Amasyalılar ise kuledeki bayrağı görünce Saat Kulesi etrafında toplanırlar. Olaylar çıkar ve İngilizler Türk bayrağını yeniden asmak zorunda kalırlar [Demirci, 2010: 54; Menç, 2007: 28-31].

Rum eşkıyaları özellikle Amasya ve çevresinde silah deposu oluşturuyor ve silahlı eylemlerde bulunuyordu. Amasya Tuzsuz Rumları'ndan bir grup, Müslüman olmasından dolayı Terziköy Bekçisi Himmet'i öldürmüşlerdir. Mustafa Kemal Ermeni ve Rumların eşkıyalıklarını İstanbul'a sürekli raporlamıştır.

"*Merzifon Kazası'ndaki Rumlar ve İngiliz zâbitleri hakkındaki istihbârâta zamîmeten bu defa Amasya Livâsı'ndan aldığım malûmatda ancak esna-yı tehcirde Merzifon'da esasen çokça kalan Ermenilere bu kere mahall-i saireden gelenler ve hicretden avdet edenler yüzünden mikdarlarının daima artmakda olduğu ve bunların haricden de mübâya'asına teşebbüs etmeleri ve iki mâh mukaddem Patrikhâne'den gönderilen Bedros ve Lerjon nâmında tahsil görmüş iki genç Ermeninin mesele-i siyasiye ile iştigal etmelerinin mahsûs olduğu Merzifon Amerikan Mektebi'ne getirilen eşya sandıklarının üzerinde Ottoman-Amerikan markaları görüldüğünden bunların her hâlde esliha olduğuna şübhe bırakmışdır. Bu eşya kafilesinin Merzifon'a takrînde üç [kola] ayrılarak muhtelif kollarla kasabaya dahil olmaları bu şübheyi takviye eylediği Merzifon'daki dört İngiliz zâbitinin Amerika Koleji'nde ictimâ'ı bunların bu havalide komitecilik teşkilatıyla uğraşdıklarını ve merkez-i müzâkerât ve teşebbüsât ittihâz etdikleri şübhesini uyandırdığı Merzifon'da Mister Cecil ile beraber üçü doktor, dördü eczacı olarak, sekiz olarak da dört İngiliz zâbiti mevcud bulunduğu ve gayet mahremâne ve kendilerine ihsâs etdirilmemek üzere tahkikât ve tecessüsâta devam olunduğu bildirilmekdedir. İstihbâr kılınacak malûmat bilâhare arz olunacakdır"* [BOA, HR. SYS: 2633/2-22].

Gelişmeler karşısında sessiz kalmamak isteyen Merzifonlular, İzmir'in işgalini protesto etmek istemiş ancak İstanbul hükümeti buna engel olmuştur. Sonrasında İngiliz temsilcisi Hurst bu politikayı tebrik etmiştir [BOA, HR. SYS: 2633/2_25-26].

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan Amasya'ya gelme sürecinde Amasya şehri karışıklık içinde ve gergin bir hava hâkimdi. Amasya halkı, Mustafa Kemal Paşa şehre gelmeden önce İngilizlere karşı *"Milli bir duruş"* sergilemiş ve Milli Mücadeleye hazır bir durumda olduğunu kanıtlamıştı.

2.Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'da Karşılanması ve Amasya'nın Tercih Edilme Nedenleri

Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya gelmeden önce Haziran ayının ilk haftasında arkadaşı Doktor İbrahim Tali ve karargâh Yüzbaşısı Mustafa Beyi genel havası gözlemlemeleri için Amasya'ya gönderdi. Amasya'da bir süre kalan İbrahim Tali ve Mustafa Bey bir takım görüşmelerde bulundular. Kadı Ali Himmet ve Eytam Müdürü Ali Efendi ile görüşmede halkın örgütlenerek direnmesi kararı alındı. Doktor Tali ve Mustafa Bey Amasya halkının durumu hakkında bilgiler edindiler [Efe, 2018: 79-95].

Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi'nin sıcak daveti üzerine Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya gitme kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerinden İngilizler haberdardı. Onun Samsun ve Havza'daki

faaliyetlerini öğrenen bir Rum Papaz bildiklerini İngiliz subayı L. H. Hurst'a anlatıyor. Hurst bir rapor yazarak Tümamiral Calthorpe'ı Mustafa Kemal Paşa konusunda uyarıyor [Menç, 2007: 74].

Mustafa Kemal Paşa dikkatleri üzerine çektiğinin farkındaydı dolayısıyla güvenlik endişesi ile Amasya'yı tercih etmiştir. Zira Şevket Turgut Paşa imzalı bir telgrafla Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağrılmıştır. Gerekçe ise Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerinden İngilizlerin rahatsız olması idi [Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 1952: Vesika No:21]. Mustafa Kemal İstanbul'a geri dönmedi ve Amasya'ya gitme kararı verdi.

Mustafa Kemal Paşa Havza'da iken Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi ona bir telgraf çekti. Anlamlı telgrafında Hacı Hafız Tevfik Efendi şunları söyledi:

"Amasya halkı, müdafaa-i vatan, muhafaza-i din ve devlet yolunda mücadele edenleri bağrına basmakla bahtiyar olacaktır" [Kılıç, 2009: 69].

Bu mesajın üzerine cesaret kazanan Mustafa Kemal Paşa, 12 Haziran 1919 tarihinde Havza'dan sevgi gösterileri ile uğurlanarak Amasya'ya gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya gelme sebebi Merzifon'da bulunan İngiliz askerlerinin Çeltek Boğazı ve Havza'yı işgal ederek kendisini pasivize etme kaygısıdır. Diğer sebep ise İngilizlerin isteği ile İstanbul'a geri çağrıldığı için zaman kazanabilmektir [Kılıç, 2009: 69].

Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun-Havza yolunda ve bindiği kırık dökük Mercedes-Benz otomobili kim bilir kaz kez bozulunca, yol kenarında çift süren bir köylüyle konuşması, ülkenin durumunu göstermesi bakımından önemlidir:

"Hemşeri! Düşman Samsun'a asker çıkaracak. Belki buraların hepsini ele geçirecek. Sen ise rahat, toprağı sürüyorsun?...

"Paşa, Paşa! Sen ne diyorsun? Biz üç kardaştık. İki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale'de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde 8 öksüz ile yetim, üç dul kalmış kadın var. Hepsi benim sapanımın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da, yurdum da, aha şu tarlanın ucu. Düşman ora gelinceye dek benden hayır bekleme…" [Aydemir, 1995: 22].

Mustafa Kemal Paşa Havza'dan Amasya'ya yolculuğunda uğradığı her yerde sevgi seli ile karşılaşmıştır. Bunun nedeni Amasya'da sözü dinlenen Hacı Hafız Tevfik Efendi'nin çevredeki müftü, vaiz ve esnafa olumlu yönde telkinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

II. Bayezid Cami vaizi Abdurrahman Kamil Efendi'nin torunu Nafız Yetkin hatıralarında karşılamayı şöyle ifade etmiştir:

"Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya geldiği zaman ben Amasya Mekteb-i Sultani Kısmı İptidai beşinci sınıfta idim… Çok iyi hatırlıyorum, mektepte Mustafa Kemal Paşa askeri teftişe gelecekmiş, onu karşılamaya gideceğiz diye konuşmalar oluyordu. Muallimlerde bir telaş vardı, biz yaşımız icabı olsa gerek bu telaştan bir şey anlamıyorduk. Nihayet 12 Haziran Perşembe günü mektebe geldik. Muallimler bizi Culûs (şimdiki adı Kulis) Tepe denilen yere götürdüler… Daha ileride bulunan Gezirlik mevkiinde yayalar, daha ileri boğaz mevkiinde ise at arabası olan kişiler Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamak üzere gitmişlerdi. Biz bir nöbetçi muallim ile Kulis Tepe'de kaldık. Akşam yaklaşıyordu, biz hala bekliyorduk. Karşılama adeta bayram havasına dönüşmüştü. Bütün mektep talebeleri, muallimler, din adamları, askeri birlikler, kalabalık bir ahali, şehrin ileri gelenleri tüccarlar, çiftçiler oradaydı. Şu heyecanlı anı hiç unutamam. Amasyalı Jandarma Çavuş Ziya (Arslanlı) Bey atını koşturarak bulunduğumuz yere gelip Mustafa Kemal Paşa'nın geldiğini müjdeledi. Heyecanla bekleyen halk atlıya doğru adeta sürüklenircesine koşmaya başladı. Çok geçmeden Mustafa Kemal Paşa otomobili ile geldi. Siyah kalpaklı, yakası açık, cepleri üzerinden ceketli, çizmeli, mahmuzları pırıl pırıl parlayan, dizden yukarısı geniş pantolonlu, sert adımlar atan kahraman, yanında bulunan arkadaşları ile birlikte önümüze kadar geldi… Etrafı süzdükten sonra "Merhaba Amasyalılar!" dedi. Halkla birlikte "Çok yaşa Paşam" diye bağırdık. Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi Paşa'ya yüksek sesle "Paşam bütün Amasya emrinizdedir. Gazanız mübarek olsun" dedi. Karşılama heyetinde bulunanlar ile tokalaştıktan sonra Mustafa Kemal otomobiline binerek şehir merkezine doğru hareket etti. Kuş Köprü'ye (şimdiki adı Künç Köprü) gelindiğinde köprünün girişinde ikinci bir kalabalığın sevgi gösterileriyle karşılandı. Bu sevgi karşısında Paşa otomobilinden inerek "Merhaba Amasyalılar!" dedi. Artık Amasyalılarla tek yürek tek vücut olunmuştu. Birlikte yürüyerek hükümet konağına gelindi" [Kılıç, 2007: 2009: 70-71].

Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamaya gelenler arasında: *"Hacı Hafız Tevfik Efendi (Amasya Müftüsü), Mutasarrıf Vekili Mustafa Bey, Cemil Cahit Bey (V.Kafkas Fırkası Kumandanı), Topçuzade Mustafa Bey (Belediye Reisi), Kadı Ali Himmet Efendi, Abdurrahman Kamil Efendi (vaiz), Hoca Bahaeddin Efendi (din adamı), Mevlevi Şeyhi Cemalettin Efendi, Harputizade Hasan Efendi (eşraf), Eytam Müdürü Ali Efendi, Topçuzade Ali Bey (tüccar), Topçuzade Mahmut (fabrikatör), Hacı Mahmutzade Mehmet Efendi, Miralayzade Hamdi Bey, Kofzade Hafız Mustafa Efendi, Şirinzade Mahmut Efendi, Melekzade Süleyman Efendi (belediye üyesi, eşraf), Kahvecizade Mehmet Efendi, Veysibeyzade Sıtkı Bey (eşraftan, tacir), Seyfizade Ragıp*

Efendi (müderris, din adamı), Arpacızade Hürrem Bey (eşraf), Topçuzade Hilmi Bey, Mehmet Ragıp Bey, Yumukzade Hamdi Efendi, Mumcuzade İsmail Hakkı Paşa, Yörgüçzade Rasim Efendi, Şirvani H. Mahmutefendizade Mehmet, Şirvanizade Bahaeddin Efendi, Müderris Mehmet Efendi, Muallim Mecdizade Sabri Efendi, Ulemadan İbadizade Mehmet, Mecdizade Ahmet, Gazeteci Mehmet Sırrı Bey, Lütfi Bey, Kurtoğlu Hasan Bey, Ulemadan İbadizade Mehmet, Komiser İsmail Bey, Komiser Muavini Osman Efendi, Polis Cemaleddin Efendi, Mehmet Ali Bey (Posta Müdürü), Abdurrahman Rahmi (Telgrafçı), Jandarma Zabiti Ziya Bey, Eşraftan Topçuzade Münir, Hacı Alizade Ahmet, Payaslızade Yahya, Tüccardan Bicanzade Süleyman, Yumukosmanzade Hüsnü, Hacı Osmanzade Halil, Çavuşluzade Ahmet, Temiz Alizade Mehmet, Küsuz Taşanzade Ahmet, Bosnalızade Halim ve Yumukzade Ahmet Efendi vardı" [Taşdemir, 2005: 1071-1089].

9. Ordu Müfettişliği Harekât Şube Müdürü Binbaşı Hüsrev Gerede'nin naklettiğinde göre;

"En gönülden ve coşkun karşılama Amasya'da oldu. Başlarında müftü efendinin olduğu mümtaz heyeti şehrin dışında karşıladı. Bu merasim Paşa'nın gözlerini yaşarttı. Müftü Hacı Hafız Tevfik Efendi itimat telkin eden beşuş (güleç) ve nurani çehresiyle ilerleyerek Paşa'ya yüksek seda ile "Paşam… bütün Amasya emrinizdedir. Gazanız mübarek olsun." Söylemi asla beklemediğimiz bu hitap istikbalin teşhisi gibi idi.

Paşa elini uzatan bu aydın ve ileri görüşlü insanın elini öpmek ister gibi eğildi. O, üzerinde üniforması olan Anafartalar kahramanını muhabbetle kucakladı ve yanındaki zevatı birer birer tanıttı.

Müftü Efendi, Paşa'ya "Çanakkale'den sonra şimdi de vatanı ikinci defa kurtarmaya ahd ettiniz, her anı endişeler içindeki yurda halâsı (kurtuluşu) nasip kılacak himmete giriştiniz. Hoş geldiniz sefalar getirdiniz, himmetiniz payidar olsun" demiştir" [Kılıç, 2007: 71-72].

Yine Hüsrev Gerede'nin anlattıklarına göre Mustafa Kemal Paşa Hacı Hafız Tevfik Efendi'nin bu sözlerinden çok memnun olmuş ve Hüsrev Gerede'ye dönerek şunları söylemiştir:

"Hüsrev… müftü efendi neler söylüyor? Kulaklarıma inanamıyorum" [Kılıç, 2007: 72].

Mustafa Kemal Paşa daha sonra Hükümet konağı ve Belediye binaları önünde Amasyalılara şu konuşmayı yapmıştır:

"Aziz Amasyalılar!

Padişah ve hükümeti, İtilâf devletlerinin elinde esir bir vaziyettedir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle

işbirliği yapmaya geldim. Hep beraber aziz vatanımızı ve istiklâlimizi kurtarmak için bütün gayretimizle çalışacağız.

Efendiler!

İzmir'in daha sonra Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık göstermiştir. İşgal ve ilhak gibi hadiseler, asil milletimizin kalbini parçalıyor. Memleketimizin tamamen muhafazası için mitingler yaparak Milli heyecanı çok canlı bir şekilde göstermek lâzımdır. Tahammülü imkansız olan bu acıklı vaziyet karşısında, derhal bir teşkilat kurmak ve büyük devletlerin Mümessillerine telgraflar çekmek lâzımdır.

Amasyalılar!

Burası, Havza'dan ötesi Pontüs oluyor. Sivas'tan doğusu Ermenistan'a katılıyor, memleket İngiliz mandası altına giriyor. Tarihi büyük Türk Milleti böyle bir esareti kabul etmez. Milletimizin tarihi şerefi vardır.

Muhterem Amasyalılar!

Memleketin her tarafında ateşli çalışmalar başladı. Türk Vatanseverlerin gayretleriyle garp memleketlerimizde milli cepheler kuruldu. Güney'de Fransızlarla elbirliği yapan Ermenilere karşı bir Adana Cephesi teşkil edildi. Kuvvetli çetelerimiz, Fransız ve Ermenilere saldırmağa başladılar. *Amasyalılar ne duruyorsunuz? Burada da mutlaka her türlü haklarımız korumak üzere bir Müdüfaa-i Hukuk Cemiyeti kurmalıyız. Amasyalılar, düşmanların Samsun'dan yapacağı herhangi bir huruç hareketine karşı ayaklarımıza çarıklarımızı çekecek, dağlara çekilecek, vatanı en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz, Allah milletimize mağlubiyeti gösterirse bütün evlerimize, mallarımıza ateş verecek ve vatanı bir harabezara çevirerek boş bir çöl halinde düşmana bırakacağız. Amasyalılar, buna hep beraber yemin edelim…"* [Demiray, 1973: 242-243].

Amasya'da Mustafa Kemal Paşa'yı memnun edecek bir olay daha yaşanır. Kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin maddi yönden desteklenmesi için Abdurrahman Kamil Efendi maaşından biriktirdiği altınları Mustafa Kemal Paşa'ya vermiştir. Bu yardım aynı zamanda Milli Mücadele'nin ilk sivil yardımı idi [Menç, 2007: 121].

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelede önemli bir yeri olan Amasya'yı tercih etmesinin sebepleri nelerdi?

1) Merzifon'da bulunan İngiliz askerlerinin Çeltek Boğazı ve Havza'yı işgal ederek kendisini pasivize etme kaygısı, [Kılıç, 2009: 69].

2) İngilizlerin isteği ile İstanbul'a geri çağrıldığı için zaman kazanabilmek, [Kılıç, 2009: 69].

3) Milli Mücadele'yi başlatabilmek için Amasya'da daha fazla insana hitap edebilme imkânı,

4) Amasya'da işgallerden sonra oluşan milli heyecan,

5) Rum ve Ermenilerin zararlı faaliyetleri sonucu halkta oluşan tepki,

6) İngilizlerin halka yönelik provokatif eylemleri,

7) İngilizlerin vatansever memurları görevden almaları,

8) Osmanlı Devleti ordusundan arta kalan askerlerin olması (5 Kafkas Fırkası), [Menç, 2007: 128]

9) Amasya'nın güvenli bir yer olması, [Menç, 2007: 128]

10) Erzurum'a gidilecek olan yol güzergâhında önemli bir yer teşkil etmesi [Menç, 2007: 128]

11) Mustafa Kemal Paşa, Amasya'yı tercih etmeden önce Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve Kazım Karabekir Paşa ile de görüşmüş ve özellikle Kazım Karabekir Paşa'nın tavsiyelerine önem veren Mustafa Kemal Paşa, Amasya'nın en uygun ve güvenli bir yer olduğuna karar vermiştir [Özcan, 2014: 123-136].

Lord Kinross, Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'yı tercih etme nedenini şöyle ifade etmektedir:

"Amasya milli bir ayaklanmanın beşiği olmaya elverişli bir yerdi. Uzun ve seçkin tarihi boyunca hep özgürlük ruhuna bağlı kalmıştı. Moğol istilasından kurtularak bir süre Osmanlı Devletinin başkenti olmuştu. İstanbul'un alınmasından sonra da veliaht Şehzadenin Amasya'da eğitim görmesi ve şehirde valilik yapması gelenek haline gelmişti. Bu yüzden Amasya, ayrıcalıklı durumunu koruyor ve sanki İstanbul'a ders veriyormuş gibi bir duygu besliyordu… Amasya padişahların zararlı gerici etkilerinden uzak kalmış, saf İslam geleneklerini olduğu gibi koruyabilmiş, özgür bir şehirdi. Mustafa Kemal Paşa, burasının geriye değil, ileri bakan bir yer olduğunu umuyordu. Yanılmamıştı" [Kinross, 2004: 209].

Amasya Tamiminin Önemi

12-22 Haziran'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa'nın bu şehirde vatanın geleceğiyle ilgili birkaç önemli belge bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise "Amasya Tamimi"dir [Özdemir, 2004: 195]. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'da belge niteliği taşıyacak başka argümanları da vardır. Örneğin; Rauf Bey ve Amasya'ya gelmeden, Edirne'de Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'e gönderdiği telgraflarda İstanbul hükümetine meydan okumaktadır. Aynı şekilde Amasya Valiliklere, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğüne ve Sadaret ve Harbiye Nezareti makamlarına gönderdiği telgraflarda da aynı üst perdeden meydan okumalar vardır. Yine Amasya kararları Sivas valisi Reşit Paşa, Halide Edip Adıvar, Ahmet Rıza Bey, Ahmet Ferit (Tek) Bey, Sait Bey, Ahmet İzzet Paşa, Reşit Akif Paşa, Kara Vasıf Bey, Cami (Baykut) Bey, Ali Rıza Paşa, Abdurrahman Şeref

Bey'lere gönderildi [Özdemir, 2004: 195-196]. Mustafa Kemal Paşa'nın meydan okumaları Milli Mücadele'ye olan inancın bir temsili denilebilir.

Amasya Tamimi ile birlikte Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki padişaha ve onun hükümetine başkaldırmış oldu. Başka bir deyişle, vatanı kurtarmanın yöntemini halk egemenliğine dayandırdı [Taşdemir, 2005: 1071-1089].

Mondros Mütarekesinden sonra dağınık hâlde bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin tek çatı altında toplanması ve ulusal bir kongre toplanması fikri de Amasya Tamimi ile gündeme geldi [Taşdemir, 2005: 1071-1089]. 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamimi aynı zamanda yeni bir hükümetin kurulacağının habercisi oldu [Taşdemir, 2005: 1071-1089].

Mustafa Kemal Paşa, halkın bağımsızlığı için İstanbul hükümetinin bir şey yapamayacağını anlamıştır. Bunun üzerine padişaha bir telgraf çeker ve şunları ifade eder:

"Eğer icbar edilirsem memuriyet-i acizamenden istifa ederek kemakân Anadolu'da ve sine-i millette kalacağım" [Askeri Tarihi Belgeleri Dergisi, 1978: 9] diyerek kararlılığını kanıtlamıştır.

Amasya Tamimi'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk milli strateji belgesi olduğu söylenebilir [Özdemir, 2004: 289]. Bu bildiri metninin üstünde Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Hüseyin Rauf Orbay, Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Albay Kazım, Hüsrev Bey, Muzaffer Bey, Abdurrahman Rahmi Beylerin imzası vardır. Daha sonra Kazım Karabekir ve Mersinli Cemal Paşa'da imzalayacaktır. [Özcan, 2014: 123-136].

3.Amasya Tamiminde şu kararlar vardı:

"1) Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir.

2) İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu hal, milletimizi âdeta yok olmuş göstermektedir.

3) Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

4) Milletin içinde bulunduğu bu duruma göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle cihana işittirmek için her türlü tesir ve denetimden uzak milli bir heyetin varlığı zaruridir.

5) Anadolu'nun her bakımdan emniyetli yeri olan Sivas'ta bir kongre toplanacaktır.

6) Bunun için her ilden milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir. Bu temsilciler, Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak cemiyetleri ve belediyeler tarafından seçilecektir.

7) Her ihtimale karşı, bu meselenin bir milli sır halinde tutulması ve temsilcilerin, lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları lazımdır.

8) Doğu illeri için, 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse; Erzurum Kongresi'nin üyeleri, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere hareket edecektir" [Efe, 2018: 79-95].

Amasya Tamimi'nde gizi tutulan bir madde daha vardı. Bu maddeye göre, memleketin hususi durumu kötüye giderse, Sivas Kongresi'ne Milli Meclis hüviyeti verilecekti. Bunun için de kongreye katılacak vekillere meselenin ciddiliği anlatılacaktı. Bütün bunları organize etmek için Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Rauf Orbay milli hükümetin ilk kadrosunu tespit ettiler [Atay, 2012: 211]. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadelenin halka dayandırılmasını istiyordu. Kurtuluş Mücadelesini yürüten yerel önderler de direnişin gönüllülerle olamayacağını ve seçilmiş, yetkilendirilmiş bir organın zorunluluğunu kavramışlardı. Amasya Tamimi'nde de ortak bir akılın olduğu görülmektedir. Ancak Amasya Tamimi askeri bir özellik taşıdığı için Erzurum ve Sivas Kongrelerinden ayrılmaktadır. Amasya'da ilan edilen hareket özerk bir güç teşkil etmektedir. Amasya Tamimi, İstanbul'dan siyasi bir kopuşu temsil etmektedir. Bu belgede aynı zamanda padişah iradesine karşı koyuş vardır. Merkezileşme süreci de başlamıştır. Amasya'da Milli Mücadeleyi başlatan fiili ve askeri bir gruptu. Sivil bir hüviyete kavuşması Erzurum ve Sivas Kongrelerinde gerçekleşecektir [Demirci, 2010: 87-89].

4.Sonuç

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra ülkenin bütün bölgeleri işgale açık hâle geldi. Halk, yıllardır süren savaşlardan yorgun ve fakir düştü. İstanbul hükümeti, İngilizlerin baskısı altında işgallere karşı çıkacak durumda değildi. Mustafa Kemal Paşa, padişah iradesi ile ülkede gerçekleşen asayişsizliği önlemek için Anadolu'ya gönderildi. Mustafa Kemal Paşa için bu çok önemli bir fırsattı. Geniş yetkilerle donatılmış bir şekilde Anadolu'ya geçmesi Milli Mücadelenin başlatılması için önemli idi. Mustafa Kemal Paşa bir süre Anadolu'ya geçmek için İstanbul'daki bürokratik işlemleri ile ilgilenmiş ve ülkenin kurtuluşu için arkadaşları ile istişare içinde olmuştur. Arkadaşları içinde de Milli Mücadelenin Anadolu'da başlatılması için onay almıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığında bu şehir İngilizlerin işgali altında idi. 6 gün burada kalıp gözlemlerde bulunmuştur. İngilizlerin işgali altında olan bir yerde fazla bir şey yapamayacağını anlayınca Havza'ya geçmiştir. Ancak burası da kitlelere hitap etmek için kısıtlı bir yerdi. Burada Havza Genelgesini yayımlayarak halkın işgallere karşı tepki göstermesini istemiştir. Daha sonra Havza'da alınan kararlar Amasya'da daha sistemli bir hâle getirilecektir. Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin tepkisini üzerine

çekmeye başlamıştı ve 8 Haziran'da da İstanbul'a geri çağrılmıştır. Ancak geri dönmemiştir. Havza'da güvenlik endişesi ile yer değiştirmeye karar verir. Ancak gideceği yer belli değildi. Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya gelmeden önce Haziran ayının ilk haftasında arkadaşı Doktor İbrahim Tali ve karargâh Yüzbaşısı Mustafa Beyi genel havası gözlemlemeleri için Amasya'ya gönderdi. İbrahim Tali ve Mustafa Bey Amasya'da görüşmeler yaptı ve Mustafa Kemal Paşa'ya Amasya'nın Milli Mücadele için uygun bir yer olduğuna dair rapor verdi. Aynı şekilde Kazım Karabekir Paşa'da Amasya'ya gidilmesi yönünde onay verince Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya gitme kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya gitmekten başka çaresi de yoktu denilebilir. Çünkü İngilizler Çeltek Boğazını kesmiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya baskı yapıyordu. Amasya'da Osmanlı Devleti'nden arta kalan askerlerin de olması Mustafa Kemal Paşa için Amasya'yı cazip kıldı. Nitekim Amasya'ya giden Mustafa Kemal Paşa yoğun bir ilgi ile karşılandı. Orada özellikle Hacı Hafız Tevfik Efendi, Mustafa Kemal Paşa ile özel ilgilendi. Hacı Hafız Tevfik Efen Amasya'da mümtaz şahsiyetlerdendi. Amasya'da ilan edilen tamim ile birlikte Milli Mücadele'nin Anadolu'da başlayacağı tescil edildi. Padişah iradesine karşı bir duruş sergilendi. İstanbul hükümetinin görevini ifa edemediği açıklıkla belirtildi. Merkezileşme yolunda önemli adımlar atıldı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin birleştirilmesi kararı alındı. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Rauf Orbay hükümetin ilk kadrolarını belirlediler. Amasya Tamimi aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Milli Strateji Belgesi olması sebebi ile tarihi bir belge niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. *Askeri Tarihi Belgeleri Dergisi* (1978). M. Kemal Paşa'nın genel durumla ilgili görüşleri, Belge No: 1685, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
2. *Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri.* (1982). Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, 30-32. (Belge 29).
3. Atatürk, K. M. (2011). *Nutuk.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
4. Atay, R. F. (2012). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
5. Aydemir, S. Ş. (1995). *Tek Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
6. BOA, HR. SYS: 2633/2_22.
7. BOA, HR. SYS: 2633/2_25-26.
8. BOA, MV, 215/132.
9. Demiray, A. (1973). *Önemli günlerimiz*. Ankara: Nüve Matbaası.
10. Demirci, Y. (2010). *Amasya tamimi'nin kurtuluş savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşuna olan etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Van.

11. Efe, İ. (2018). Mustafa Kemal Paşa'nın istiklâl mücadelesinin ilk adımlarını attığı Samsun, Havza ve Amasya'daki icraatları. *Turkish Studies History*, *13*(24), 79-95.
12. Evsile, M. (1998). Amasya Tamimi Ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 14*, 70-83.
13. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 1952, Sayı: 1, Vesika No:21.
14. Kılıç, M. (2009). *Amasya tamimi ve protokolü*. İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.
15. Kinross, L. (2004). *Atatürk (Bir milletin yeniden doğuşu)*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
16. Menç, H. (2007). *Milli Mücadele Yıllarında Amasya- Olaylar-Belgeler-Portreler*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
17. Özcan, S. (2013). Amasya genelgesi'nin Erzurum ve Sivas kongreleri üzerindeki etkisi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*, 69-82.
18. Özcan, S. (2014). Lozan barışına giden yolun başlangıcı: Amasya tamimi. *Türk Dünyası Araştırmaları, 210,* 123-136.
19. Özdemir, H. (2004). *Amasya belgelerini yeniden okumak*. Amasya: Amasya Valiliği Kültür Yayınları.
20. Taşdemir, S. (2005). Türkiye Cumhuriyeti'nin doğum belgesi: Amasya tamimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *21* (63), 1071-1089.
21. Türkmen, Z. (2021). *Dönemle ilgili belgelere ve kendi yazdıklarına göre Samsun'dan Amasya'ya, IX. Ordu Kıt'aatı müfettişi Mirliva Mustafa Kemal Paşa*. 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Amasya.

Milli Mübarizədə Amasiyaya üstünlük verilməsinin səbəbləri və Amasiya Müqaviləsinə gedən yol

Girayalp Karakuş*

Abstrakt. 30 oktyabr 1918-ci ildə Mudros Müqaviləsi imzalandıqdan sonra İstanbul da daxil olmaqla Anadolunun bir çox yerləri Antanta Dövlətləri tərəfindən işğal edildi. Türk xalqı bir müddət işğala səssiz qalsa

* Amasiya Universitetinin "Fən Ədəbiyyat" fakültəsinin "Tarix" bölməsinin doktorantı; Türkiyə Cumhuriyyəti
E-mail: girayalp71@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-6240-5490
Məqaləyə istinad: Karakuş, G. [2023]. Milli Mübarizədə Amasiyaya üstünlük verilməsinin səbəbləri və Amasiya Müqaviləsinə gedən yol. *"Metafizika" jurnalı, 6*(4), c.109-126.

Məqalənin tarixçəsi:
Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21.09.2023
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 23.10.2023
Çapa qəbul edilmişdir: 01.12.2023

da, İzmir şəhəri Yunanıstan tərəfindən işğal edildikdən sonra ölkənin bir sıra məkanlarında mitinqlərə başlanıldı. Bu mərhələdə Osmanlı ziyalıları və maarifçiləri sırasında böyük ölkələrin bu hərəkətini dəstəkləyənlər də var idi. Mustafa Kamal Paşanın rəhbərliyi ilə Kazım Karabekir, Fethi Okyat, Ali Fuat Cebesoy kimi vətənpərvər hərbçilər Anadoluya gəldilər və Milli Mübarizənin başlanğıc yollarını axtarmağa başladılar. Lakin əvvəlcə onlar Milli Mübarizəyə Anadolunun hansı məkanından başlayacaqlarına əmin deyildilər. Mustafa Kamal Paşa, Kazım Karabekir Paşa və digər vətənpərvər türk hərbçilər Milli Mübarizənin başlanğıc yeri olaraq Amasiyanı münasib bildilər. Milli Mübarizədən Amasya anlaşmasınadək olan mərhələni işıqlandırmaq, bu dövr hadisələrinin əhəmiyyətini və Amasiyanın hədəf seçilmə səbəblərini araşdırmaq məqalənin məqsədləri sırasındadır. Məqalə məlumatlarının işlənilməsi üçün müvafiq ədəbiyyat şərh edilmiş, mövzu ilə əlaqədar kitablar, məqalələr və elmi tezislər oxucuların diqqətinə təqdim edilmişdir. Amasiya Müqaviləsi ilə yekunlaşan bu tarixi hadisələrdə Amasiya xalqının vətənpərvərliyi və Vətən problemlərinin həlli uğrundakı mübarizəsini göstərmək məqalənin vəzifələrinə daxildir.

Açar sözlər: Amasiya anlaşması, Amasiya xalqı, Milli Mübarizə, Mustafa Kamal Paşa, Amasiya

Причины, способствующие избранию Амасии в национально-освободительной борьбе и заключение Амасийского циркуляра

Гирайалп Каракуш*

Абстракт. 30 октября 1918-го года после подписания Мудросского перемирия, государствами Антанты были оккупированы многие части Анатолии, в том числе город Стамбул. Некоторое время тюркский народ спокойно относился к оккупации, но после взятия Измира Грецией, во многих местах начались митинги, протестирующие такие действия. Но наряду с этим некоторые османские бюрократы и просветители соглашались с выводами многих сильных государств.

* Докторант отдела "Истории" факультета "Дисциплин и литературы" Университета Амасьи; Турецкая Республика
E-mail: girayalp71@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-6240-5490
Цитировать статью: Каракуш, Г. [2023]. Причины, способствующие избранию Амасии в национально-освободительной борьбе и заключение Амасийского циркуляра. *Журнал «Metafizika», 6*(4), с.109-126.

История статьи:
Статья поступила в редакцию: 21.09.2023
Отправлена на доработку: 23.10.2023
Принята для печати: 01.12.2023

С главенством Мустафы Кемаля патриоты, военные деятели - Казым Карабекир, Фетхи Окйар, Али Фуат Джебесой прибыли в Анатолию с целью принятия начальных решений в национально-освободительной борьбе. Сначала была неуверенность в выборе местности. Но впоследствии согласно решению тюркских патриотов Мустафы Кемаля, Казыма Карабекира и др. туркских патриотов-военнослужащих, Амасья была избрана начальным пунктом национально-освободительной борьбы. Объектом статьи является осветить процесс принятия Амасийского циркуляра, его важность, а также причины его избрания. Для решения основной проблемы статьи были просмотрены, изучены и предоставлены к сведению читателей книги, статьи, научные тезисы и др. соответствующая литература. Целью исследования является осветить патриотизм народа Амасии при исторических событиях, завершившихся принятием Амасийского циркуляра, а также его борьбу в решении основных проблем страны.

Ключевые слова: Амасийский циркуляр, народ Амасии, национально-освободительная борьба, Мустафа Кемал Ататюрк, Амасья

Reasons for the preference of Amasya in the national struggle and the process leading to the Amasya Declaration

Girayalp Karakush[*]

Abstract. On October 30, 1918, after the signing of the Armistice of Mudros, many parts of Anatolia, especially Istanbul, were occupied by the Allied Powers. The Turkish people, who remained silent about the occupations for a while, threw off the dead soil with the occupation of Izmir by Greece and participated in rallies protesting these occupations in various parts of the country. In the meantime, there were ideas among the Ottoman bureaucrats and intellectuals who accepted the vassalage of various big countries. However, patriotic officers such as Mustafa Kemal Pasha, Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Ali Fuat Cebesoy Pasha, and Kazım Karabekir sought ways to start the National Struggle by moving to Anatolia. They were not sure from which province in Anatolia the National Struggle should start.

[*] Dr. Faculty Member Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Amasya University; Republic of Türkiye
E-mail: girayalp71@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-6240-5490

To cite this article: Kariev, A. [2023] Reasons for the Preference of Amasya in the National Struggle and the Process Leading to the Amasya Declaration. *"Metafizika" journal, 6*(4), pp.109-126.

Article history:
Received: 21.09.2023
Accepted: 01.12.2023

Mustafa Kemal Pasha, Kazım Karabekir Pasha and other patriotic Turkish officers saw Amasya as the place to start the National Struggle. The aim of the study is to reveal the process leading to the Amasya Declaration in the National Struggle, the importance of this declaration and the reasons why Amasya was preferred. In order to convey the information in the article, a literature review was conducted and books, articles and scientific theses on this subject were read and tried to be conveyed to the reader. The aim of the study is to present to the reader the patriotic and common sense approach of the people of Amasya towards the problems of the country in the process leading to the Amasya Declaration.

Keywords: Amasia Declaration, People of Amasia, National Struggle, Mustafa Kemal Pasha, Amasia

REFERENCES

1. *Journal of Military Historical Documents* (1978). M. Kemal Pasha's views on the general situation, Document No: 1685, Ankara: General Staff Printing House. (in Turkish)
2. *Archive Documents about Atatürk.* (1982). Ankara: Prime Ministry Ottoman Archives Department Publication, 30-32. (Document 29). (in Turkish)
3. Atatürk, K. M. (2011). *Speech.* Ankara: Ataturk Research Center. (in Turkish)
4. Atay, R. F. (2012). *Cankaya.* Istanbul: Pozitif Publications. (in Turkish)
5. Aydemir, S. Sh. (1995). *Single man.* Istanbul: Remzi Bookstore. (in Turkish)
6. BOA, HR. SYS: 2633/2_22. (in Turkish)
7. BOA, HR. SYS: 2633/2_25-26. (in Turkish)
8. BOA, MV, 215/132. (in Turkish)
9. Demiray, A. (1973). *Our important days.* Ankara: Nuve Printing House.
10. Demirci, Y. (2010). *The effects of the Amasya Circular on the War of Independence and the establishment of the Republic.* Master's Thesis, Van. (in Turkish)
11. Efe, I. (2018). Mustafa Kemal Pasha's actions in Samsun, Havza and Amasya, where he took the first steps of the struggle for independence. *Turkish Studies History, 13(24),* 79-95. (in Turkish)
12. Evsile, M. (1998). Amasya Circular and Atatürk's Activities in Amasya. *Atatürk Research Center Journal, 14,* 70-83. (in Turkish)
13. *War History Documents Magazine*, 1952, Issue: 1, Document No: 21. (in Turkish)

14. Kılıch, M. (2009). *Amasya circular and protocol.* Istanbul: Okan University Publications. (in Turkish)
15. Kinross, L. (2004). *Ataturk (Rebirth of a nation).* Istanbul: Golden Books Publishing House. (in Turkish)
16. Menç, H. (2007). *Amasya during the War of Independence - Events - Documents - Portraits.* Amasya: Amasya Municipality Cultural Publications. (in Turkish)
17. Ozcan, S. (2013). The impact of the Amasya circular on the Erzurum and Sivas congresses. *Amasya University Faculty of Theology Journal, 1*, 69-82. (in Turkish)
18. Ozcan, S. (2014). The beginning of the road to Lausanne peace: Amasya circular. *Turkish World Studies, 210*, 123-136. (in Turkish)
19. Ozdemir, H. (2004). *Re-reading Amasya documents.* Amasya: Amasya Governorship Cultural Publications. (in Turkish)
20. Tashdemir, S. (2005). Birth certificate of the Republic of Türkiye: Amasya circular. *Atatürk Research Center Journal, 21 (63),* 1071-1089. (in Turkish)
21. Turkmen, Z. (2021). *According to documents related to the period and his own writings, from Samsun to Amasya, IX. Mirliva Mustafa Kemal Pasha, inspector of the Army Corps.* 9th International Ataturk Congress, Ataturk Research Center Publications, Amasya. (in Turkish)